

NEMZETI TÁRSALKODÓ

Februarius 28dik napján 1837.

LONDON ÉS AZ ÁNGOLOK.

Nem örömet jöttem vala Angliába; az európai zavart homályos állapotba beléfáradva, beléunva, Keletre az emberiség bölcsőjébe vágytam, nagy nemű vegetatiojától környezve időnk aprólékos forgódásairól elfelejtkezni, a' természet nem a' politika szavát hallani akartam — 's ily elmei állapotomban viszonyaim Londonba vezérlének. Kisázsia setétkék ege és atlátszó tengerei helyett Anglia ködfellegeit kelle látnom, melyek halotti lepelkép függenek a' föld felett, 's a' Themse moekos hullámain béeveznem a' város tolongása közepébe, a' hol mintegy gyárban csinálják a' jelenkor batárzatlan 's ingó historiáját, — a' világhereskedés fővárosába és középpontjába. Kedvetlen valék; a' kalmár szellem mindég oly ellenemre volt, mindég kicsinkedéssel láttam azt összeköttetve, mert a' számokkal 's erőmivekkeli szakadatlan bánás utoljára az embereket is csak számoknak 's erőmiveknek nézeti; a' magasbnak 's szelleminek érzése eltompul 's utilitarismus uralkodik, mint Ámérikában, az ennenesség hazája honában, ezen Bentham rendszere után alakult köztársaságban, hol a' szeilemi egészen elnyomatik, az élet a' legfőbb ingerét, legrágyogóbb színeit elveszti 's végre unatkozatban vég-

zódik-el. *) Ez az élet örömein rágódó féreg már hazámban sok órát megkeserítette nekem, 's most már itt valék az utilitariusok közepette, itt a' hol (mint hívém) csak a' test uralkodik és az értelem, nem a' szellem, mely az Irás szava szerint egyedül elevenitt. De az érkezésemet követő első napok alatt már kezdém átlátni tévelygésemet; látám hogy nem a' kereskedés és az erőmív rendszer teszik időkorunkat kicsinkedővé; meggyőződtem minő csalfa az az eszme, mely a' pénzaristocriatiát, a' kereskedői szellemet 's az élet alatt mászó prózáját, a' continens kalmárjai után ítélve, elválhatlanoknak tartja. Hiszen a' Médicik és Velence 's Genua patriciusai is kereskedők voltak. — Angliában mindenütt gazdagság tűnik szembe, mely a' kereskedést kíséri; de annak pontossága nem aprólékos izlés nélküli építményekben 's alapítványokban nyilatkozik, mint Németországban, hanem nagy nemű munkák legkisebb egyes részeinek tökéletességében. — Sehol a' világon a' föld és a' hely nem oly drága mint Londonban, 's még sem látja itt az ember ama' szorongató magas épületeket, amaz összeszorított útszakát, melyeket a' continensen oly gyakran találunk. Sehol sem látni három emeletnél többet, de annál inkább zöld pázsitot a' házak előtt és a' piacok közepén, sőt regekép jelenik meg a' világ városa közepette öt nagy kert (park) melyeknek zöldjén a' világ kereskedés nyüsgése közepette a' marha háborítatlanul legel, mintegy nagy sivatag békes oasisán. — Különös! Az angolok merő prózai nép; a' poesis, mely mint a'

*) A' new-yorki ujság egész éven át nem hirdetanyni öngyilkosságot mint a' párizsi egy héten, 's a' németországi nagy publicistai kérdések a' kutya taxa és a' szaladvám (Malzsteuer) alig ha a' legszemélyesebb tárgyak közé tartoznak. Ford. J.

gyöngy, többnyire csak beteg kebelben érik-meg, hozzájuk éppen nem hat át, 's ők még sem tudák eltűnői a' homályos hideg házak végetlen sorait, és titkos vonzalomtól indittatva, fakat ültetének minden piacra, és fűvet nőtetének magok körül, hogy a' szem nyughassék a' pázsit lágy zöldségén, ott a' hol a' ködös ég szürkésege nem vidámíthatá. Az útszák és házak is viszonyban vannak a' London borult vastag légkörével; hosszúak azok és szélesek, teliek nagy nemű, bár nehéz épületekkel és szeszélyes formákkal, melyekben alatt, üveg falak megett, az egész világ kincsei tűnnek szembe, ízléstelien felrakva. Ez a' climának és az architecturának ama' kölcsönös viszonya, melyet minden országban feltalálunk. Görögország derült ege alatt, az Ilyssus szép partjain felséges stoák és nemes ízlésű tempelek, nagy márvány oszlopoktól hordoztatva könnyeden emelkedének az átlátszó levegőbe; Róma vulkános földjén, ama' halmokon, melyek közt a' fakó Tiberis kanyarog, pompás diadalívek költek ki és rabszijakra fűzött népek egy colosseumot, egy Péteregyházat állítanak; Londonban komor ködös légben, halvány ég alatt a' pénz és a' kereskedés, végtelen útszákat, szintúgy egyetlen egy palotát, épített és az egész világ minden mesterségi styljeit, mint egy kereskedő az áruit egymás mellé helyezve, ama' mái Babilont alkotja, melyben az idegen bámulva veszi-el magát. — A' szegény idegen! ő ebben az Angliában utoljára maga magánk idegenné lesz, búcsút kell neki vennie előitéletektől, melyeket ifusága óta kétségtelen igazságoknak tartta; megfogni tanulnia, a' mi eddig megfoghatlannak, megegyezhetlennek tetszék. Oly tartományban van, hol mindeu ujnak tetszik; az egész életnek más színe van; a'

víz, a' tenger mely Britanniát mossa egy kevés-
 sé Lethe tulajdonságu, eltörli az eszméket, me-
 lyekeket a' continensről hoz az ember magával.
 Angliába, a' politikai haladásban legelől álló néphez,
 a' reformok országába jó az ember, 's mindenütt con-
 servativ erkölcsökre, századok által megszentelt szo-
 kásokra, a' helyt állás rendszerére talál, mely a' po-
 litikából számüzve, a' divatok földjén keres menedé-
 ket. Mint meglepődtem, midőn mulatásomnak
 mindgyárt elsőhetében Ascottban lófuttatáskor, pá-
 holyokban, karzatokon és szekerekben, a' dámákat
 általánosan azon fő ékességgel látám, melyet még
 gyermekkoromban ismertem angol rézmetszetek-
 ről. De még jobban esék, hogy a' szépség, most
 is mint hajdon általános szabály maradt az án-
 gólnéknál, nem kivétel, mint a' continensen.
 Nagy élénk szemek szabadon mozognak hosszú
 setét szemszőrök alatt; ragyogó fehér fogakat rej-
 tő rózsaszáj felett, nemes alakú keskeny orr e-
 melkedik, 's a' szűzszemérmű arczák, hosszan,
 gazdagon lefüggő fürtöktől árnyékoltatnak. Az
 asszonyok után, a' nézők összes tekintete, sok-
 kal inkább érdekle, mint a' szép angol lovak
 gyorsasága. Ugy tetszék, hogy a' régiség idejé-
 be tétettem-át, oly részvéttel kíséré a' sokaság
 a' versenyt és hangos ujjongatással és tapsalkö-
 szönté a' győzöt, mint egykor a' rómaiak circusi
 szekerezőiket. A' világ régi és új urainak hason-
 lósága itt mind tisztábban és teljesebben kitűnik.
 London a' mái Róma, 's az angolok a' római
 szellem maradékai. Mint a' rómaiak, mindent a'
 mi nagy egy világvárosban gyűjtenek-fel 's a' mi
 vasoknak és aranyjoknak ellentálla, utánnazzák.
 Mint a' rómaiaknál, úgy itt a' társasági, a' pri-
 vát élet, a' nyilvános által elnyomatik. Mind két
 nép, a' hadban hatalmas, gyűlöli a' katonák te-
 kintetét, 's számüzi a' fővárosból, hol a' fegy-

vertelen lictorok és constablek botjai elégsége-
sek a' csendesség fenn, 's a' törvények tisztelet-
ben tartására. Az ángolnál, 'mint a' rómainál e-
gyenlő lépéssel halad a' test nevelése, a' lélek
mivelésével; mert mindkettő jól tudja, hogy az
ember nem csupa szellem, és hogy éppen a' test-
tel egybeköttetése az a' mi őt emberré teszi.
Mind a' két nemzet mesterségszerető, divatból, és
gyűjtő büszkeségből, időtöltéseik inkább bávasz-
kodásból mint élvezetből állanak; látni akarnak,
nem érezni; a' színjáték kevésbé illeti őket mint
a' circus játéka, a' lóverseny, a' gladiatorok és
boxolók véres viadalai. A' szép iránti érzés álta-
lánosan hibázik az ángoloknál, mint hibázott a'
rómaiaknál; de ezen népnek nagy nemüisége ma-
gasan emeli őket más nemzetek felébe; az em-
beri nemzet érett férfikorára jutott bennök, 's
a' rómainak választott mondása, ugyan azon jog-
gal érotér az ángolra nézve.

Excudent alii spirantia mollius ora;

Tu regere imperio populos, Romane, memento!

NEGYEDIK HENRIK ÁNGOL KIRÁLY.

Negyedik Henrik ángol király nagyobb fiá-
nak Henrik herczegnek egy igen megbízott ud-
vari cselédje, a' királyi tábla előtt elvádoltatván,
elfogattaték. A' herczeg, ki azt nagyon szerette,
úgy nézte ezen cselekedetet mint maga személye
iránti tisztelet hiányát; e' mellett az udvari hi-
zelkedők által is felingereltetvén, személyesen az
ítélő teremben toppant, 's egész tűzzel paran-
csolá az elnöknek, hogy cselédje haladék nélkül
szabadon bocsáttassék. Az itélő bírák féltekben,
le sűték fejeket, 's nem vala kedvek a' herczeg-
nek felelni. De az elnök Glasgovi Viliám, egész

bátorsággal felállta, 's kéré e' herczeget, hogy magát 's akaratját az ország törzsökös törvényének adná alája; vagy legalább — így szólla — ha herczegséged a' cselédet mindenképpen kiakarja szabadítani a' törvény büntető hatalma alól, folyamodjék a' királyhoz, édes atyjához 's kérjen kegyelmet nékie. Ez az egy út van, melyen herczegséged kívánságának, törvény és igazság megbántása nélkül elég tétethetik.

Ezen bölcs beszédeknek oly kevés fogantatja vala a' herczeg előtt, hogy előbbi parancsát sürgetve, kijelenté, hogyha csak egy pillantásig késedelmeznének is, azt teljesedésbe venni, erőszakhoz fogna nyulni. — Az elnök látván hogy a' herczeg valódilag azon van, hogy fenyegetését tettel párosítsa, egész bátorsággal és lélekjelenléttel felkelvén parancsolá: hogy az ítélőszék tekintetének hódolva, hagyna fel a' fogoly kiszabadításával; egyszersmind a' törvényszéket is, ily vakmerő cselekedete által ne akadályozza az igazság kiszolgáltatásában. Olajat tölte ily bánásmód a' herczeg tüzére. A' kinek haragja legmagasabb fokra hágván, dühösen ment az elnök felé, azt megijesztendő. De az elnök ön indulatain uralkodva, bámulásra méltólag fentartá az ítélőszék tekintetét, melyben ő a' király személyét viselte. „Herczeg! így szólla kemény hangon — én itt a' herczegséged királyának 's atyjának helyén ülök, ki iránt herczegséged ezen két okból, kétszeres engedelmisséggel tartozik. A' király nevében parancsolom tehát, felhagyni céljával, 's jobb példát adni azoknak a' kik majd alattvalói leendenek; most pedig hogy engedetlenségét, és a' törvények ily káros megsértését jóvá tegye, tessék töstént fogságra menni, a' hol addig lesz köteles maradni, míg a' király, akaratját az iránt kijelentendi.

Az ítélő bíró ily maga rátartása és a' hatalom ily ereje, mintegy menkő ütés volt a' herczegnek, a' melytől annyira megrettent, hogy fegyverét le oldván, töstént által adá kíséroiinek és az elnöknek magát mélyen meghajtván, a' nélkül hogy csak egyet szóllott volna, egyenesen az ítélőszék fogházába mene. A' herczeg kíséroi töstént a' királyhoz siettek, nagyitva az egész történetet, nékie elbeszélendők. De ez a' bölcs fejedelem a' megtörténeteket gondosan kikérdezvén, minekutána azon egy ideig gondolkozásba merült volna; kezeit és szemeit az égre emelvén elérzékenyedve így szólla: „Istenem! mily nagy háládatossággal tartozom néked azon jószágodért, mi szerént nékem oly ítélő bírót ajándékoztál, ki az igazságot ki meri szolgáltatni, 's oly fiat a' ki tud engedelmeskedni, sőt haragját is az engedelmesség oltárán megtudja áldozni.“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gödri Ferencz.

M A N T E L I.

Manteli másik párizsi ismertetője Rodier Károly, ki könyvtárnok lévén az Arsenal épületben, melyben Mantelinek (Rodier ötét Mentelinek nevezí) egy kis szoba engedtetett volt, halála után róla életírási rajzolatott adott-ki, melyből ezeket közöljük: Manteli, írja Rodier úr, mint Postel Vilhelm, az ő előképe, azzal dicsekedheték, hogy Európában akármely kimutatott pontról elindulva tolmács nélkül mehet egészen Chináig. A' szláv, arab, persa, zsidó, görög és latin nyelvekben még is leggyakorlottabb volt 's ezeknek a' francziával összevegyítéséből alkotott magának saját nyelvet, melylyel mind írni mind beszélni szokott. Nem

azért mintha talán a' francia nyelvben valamely szót nem talált volna, hanem mivel gondolatainak rendkívüli sebessége 's hihetetlen könnyen beszéllése nem engedtek elég időt neki arra, hogy éppen a' helyes kifejezést válaszsza, midőn más hatvan kifejezés is állott hatalmában. Csak mikor vette észre, hogy még nem értették-meg mondatát, mikor már synonymjainak egész litániáját kimerítette, szünt mintegy másod percznyi időig 's adott más nyelvre fordítva magyarázatot elbámult hallgatójának, de akkor mindég oda szokta aztán tenni. „Mint ti, mások mondani szoktátok.“ Ez előtt mintegy 13 vagy 14 esztendővel Manteli oly munkálódásra használtatott, melyre egyedül csak ő volt alkalmas. Azt bízták tudniillik rája, hogy határozza-meg, mily nyelven íratnak minden kéziratok egy roppant nagyságu könyvtárban 's mi a' foglalatjok azoknak mire mindentudó tudósaink nem valának képesek, 's e' fontos munka véghez viteléért 1800 frank díj ígértetett. Egy hónap mulva mind meg valának nevezve a' nyelvek, melyeken íratnak a' kéziratok; lefordítva címeik, 's elrendezve illő osztályaikba a' könyvek. Manteli által véve egy hónapi fizetését 's többször nem jelenék-meg a' könyvtárban. „'S az úr hivatalhelye? Kérdezek tőle. „Nekem nincsen többé hivatalom,“ lön a' felelet, „mert a' munkának már vége van.“ Ekkor háládatosságból egy cellát adának neki Sully palotában. Többet Manteli nem kívánt. 154 frank évi jövedelme volt, 's ebből még sokat meg akart marasztani. Én magam láttam egykor őtet tünődni pénze miatt, melyet szerencsétlenség miatti féltéből bátorságos kezek közé iparkodott letenni. Néhány héten keresztül érzé minden kinjait a' gazdagságnak, 's félt a' tolvajoktól. Itt természetesen e' kérdés ötlük az ember eszébe, nem le-

hete-e e' derék férfi helyzetén javítani? mire elhatározott nemmel kell felelnem. Egy erős télen fát küldöttünk neki, 's ő nem fogadta el. Egykor arról beszélgeték vele, hogy nem lenne lehetetlen a' kormánytól nekie egy kis nyugpénzt kieszközleni, 's ő arra azt felelte mosolygva: „Mire azt, hiszen most is igen sokam van.“ Igaza volt; mert szükségei korlátozásánál fogva olyan szabad volt, milyen csak lehet az ember e' világon, 's boldog vala, mert szabad volt. Végre oda vittük a' dolgot, hogy egy kényelmesb és egészségesebb szobát szerzettünk nekie mint volt az a' lyuk, melyben oly sok éveket töltött-el, 's mivel a' kormány ezen kedvezése nem volt ellenére, érdemesnek érezvén magát arra munkáji által, gyermeki örömmel vonúla új szállására. Fájdalom, csak nyolcz napig élhetett benne. — Múlt évi december 22ikén délutáni 3 óra tájban Manteli szokása szerint kiindula két korsójával, hogy a' Seinéből töltsé-meg. A' folyó még nagyon áradva vala. A' philosophus elérkezék lassan lassan Louviers sziget legszélsőbb végéig. Megtölté egyik korsóját, 's kitevé a' partra, 's azután lebocsátá a' vízbe a' másikat is. A' felhuzás hihetőleg felette nehéz vala nékie, mert már öregedni kezdett volt, 's élete módja nem igen erősíté. Úgy vették észre, hogy balkezével egy csónakhoz támaszkodott mely nem volt a' parthoz kötve, hanem a' folyam által csak odahajtva; e' miatt a' csónak tovább sikamlék 's a' szerencsétlen Manteli habok között eltűnék; a' napzamosok, kik ott fát rakosgattak, segítségért kiáltozának; némely hajósok elhaladának, de a' nélkül hogy őket hallották volna. Egy negyed óra mulva egyik keresgéltni kezdé, de már igen késő vala. Semmit sem találának, 's ha találnak vala is, az csak holt test lett volna. Ezen embe-

rek könnyen megvigasztalák magokat; hiszen az elbólt csak az arsenalbeli vad ember vala; de ők nem tudták, hogy ez a' vad ember századunk legnevezeteseb férfainak egyike volt. Manteli mintegy ötvenedik esztendő körül járt. Kétség kívül sok kéziratot hagyott hátra maga után, de hogy azt használni lehessen, érteni kellene, 's hogy érteni lehessen, a' végett egy második Mantelit kellene találni, mit nem találándunk.

Eddig Rodier úr.

Mantelit a' magyar olvasó közönséggel Tessedik Ferencz úr ismertette legelőször a' Tudományos Gyűjtemény 1827iki Xlik kötetében. Az ismertető úr 1827ben Franciaországban úttaztakor Párizsban az Arsenal épületbeli lakában találta már Mantelit; beszélt vele francziául, németül, magyarul. A' magyar nyelvet csak nem egészen elfelejtette volt. Említette akkor Manteli, hogy gyermekségéről keveset tud, születése helyéről nem emlékezik; azt tudta, hogy egy két esztendeig Pozsonyban lakott, Leopold császár koronáztatásakor egy ház fedélről leesett, vad fiu volt, lovakat őrzött, mintegy 13 esztendő korában hagyta el hazáját, hogy a' világot láthassa 's tudományoknak élhessen. Berlinben két évig tanult. Nevét igazán nem tudta: azonban említette, hogy Párizsban Mandelnak hívják. Catholicus volt; gyermek korában csak magyarul beszélt; 1827ben arab nyelvvel és astronomiával foglalatoskodott leginkább.

AZ INFLUENZA NEM ÚJ BETEGTÉG.

A' közelebbről Európának több országaiban ismétlen megjelent járvány (mely az olaszoktól influenza, a' francziáktól még 1743ban la grippe névvel tiszteltett-meg) magyarosan náthahurutláz, vagy taknyoshidegletés

felől, a mely mostanában magát megjelenésének hirtelensége, széles kiterjedése, úgy tartósságához 's körjeleihez képest kitünő szelidsége által különbözteti meg régibb természetétől, egy londoni hírlap ugyan csak odai orvos Gully közleménye után, ki a' nyavalyának különböző időkben uralkodását a' 14dik század óta mind e' máj napig korszerénti (chronologiai) rendben előadja, a' következőket írja:

A' 14dik században az 1523, 1527, 1558, és az 1587dik években Olaszországban mutatkozott a' járvány, 's egy rakás öreg embert el is seprött. A' 15dik században az 1403, 1410, 1411, 1427, 1482dik években Franciaországban, 1428ban Olaszországban uralkodott. A' tizenhatodik században bevándorolta ezen láz Olasz-, Francia-, és Spanyolországokat. Első Filep király nője Anna ezen betegségnök lön áldozatja, XIIIdik Gergely pápa élete is veszélyben forga miatta. Az 1537, 1559, 1574, és 1580dik években békalanodta a' járvány egész Európát, sőt ha némely akkori írónak hinni lehet, kiterjeszkedett Ázsiának egy nagy darabja felett is. Ezen időben általában halálos, azonban legmérgeesebb Olaszországban volt, hol akkorában érvágással próbálták rajta segíteni. Csak az egy Rómában 9000 ember veszett-el általa. Villalba azt erősíti, hogy a' grippe dúlásai miatt Madrid szinte pusztává lett. Barcellonában oly hirtelenséggel terjedt, hogy kevesebb mint tizenkét napok alatt 20,000-en estek belé. 1590 és 1591ben Francia-, Német- és Olaszországokban találjuk, a' mikor különösen a' férfiakat járta. 1590dik év kisasszony havától, a' következő év kisasszony haváig több mint 60,000 ember esett el áldozatul miatta. A' 17ik században 1685ben Londonban ütött ki a' járvány, 's itt is különösen az öregebbek lönnek martaléki. 1663-

ban a' velencei státusokban uralkodott, holott is egy hét leforgása alatt 60,000-en estek belé. Az 1669 és 1675-dik években Német- és Franciaországokat, 1676-ban ismét Német- és Angolországokat látogattam meg. Sydenham ezen nyavalya pusztításairól emlékeztvén, azt mondja, hogy számos családok egyszerre lepettek meg általa. 1679ben Angolországban ütött ki a' járvány; 1691ben Magyarországon, Styriában, Karinthiában, Tyrolisban, Helvétziában, és a' Rajna vidékében mutatkozott. 1695ben Párizsban és Rómában iszonyuan dult. Rómában többnyire a' gyermekeket hordotta el.

A' tizenharmadik század kezdetével 1709ben keresztül kásul kalandozta Helvétziát, Francia- és Olaszországokat. 1729ben Orosz-, Lengyel-, Magyar-, Német-, Svéd-, Dán-, Francia-, Angol-, Olasz- és Spanyolországokban tanyázott. Soha sem vala a' járvány szélesebben eláradva mint ekkorában. Ezen évben a' betegség januárban a' jég olvadásával ütött ki. Helvétziában még jámborul viselte magát; de Londonban, Párizsban Spanyol- és Olaszországokban szerte dult, 's szörnyű pusztulásokat okozott: Sz. András hava nyolcz első napjai alatt Londonban 907 embert pusztította el. Hasonló kiterjedéssel járta bé ezen ragadvány az 1733ik évtől 1734ig az ismeretes világnak ismét egy nagy részét. Ekkor a' következő menetet tartotta: Sz. András havának a' közepe táján 1732ben Szász- és Lengyelországokban jelengette magát; innen Németország, Helvétzia és Holland felé vevé útját, 's Karácson hava elején már Angolországban meg volt telepedve. Boldogasszony hava elején Flandriába, 's ugyan ezen hó közepe tájatt Párizsba érkezett. Éppen ezen hó vége felé Irlandban, Böjtelő havában pedig Olaszországban keringett; 15kén Livornót látogatta meg, 's a' hó végén egyszerre jelenik meg Nápolyban

és Madridban. Ezen évben átszállott az új világba is, 's ott jelesen új Angolországban telepedt-le. Innen dél felé indulva Barbaden és Jamaica szigeteket majd délnyugotnak irányozva útját Pérut és Mexicot látogatta-meg. Ezen távol világrészeken éppen azon kórjelek kíséretében jelengette magát a' ragadvány, mint a' me-lyekkel Európában mutatta vala magát; lovak és kutyák el kapták; a' hidegszerfelett kemény volt; a' mint az olvadás bé állott, 's az idő szelidülni kezdett, töstént kiütött a' betegség. Az 1737dik évben ismét Angolországban találjuk. Huxham akkoráról a' betegség kórjeleiről 's természetéről egy munkát irt. 1742ben Németországban jelent-meg 's apránként Hollandot, Angol-, Francia- és Olaszországokat keresztül futotta. Romában 2000 ember halt-el benne; talán azon okból, mint egy korbéli író megjegyzi, mivel az olasz orvosok szerfelett hebehurgyádkodtak az érvágással a' betegek körül. (italici medici nimis prompti ad emittendum sangvinem) 1742ben bójárta ezen nátha hurutláz Olasz-, Francia- és Angolországokat. Huxham azt mondja, hogy Londonban egy hét alatt ezer embert taszított sirba, lovak 's különösen dómvadak szenvedtek benne. Akkoradták ezen ragadványnak, mint főlebb is megjegyzetetett a' gri p p e*) nevet Franciaországban. 1745ben Németországban, 1758ban Scotziában uralkodott, 1762ben ismét Németországról egész Európára elragadott, annak majd minden tartományaiban elterjedvén. Baker megjegyzette, hogy azon időben a' járvány Londonban a' Cityben sokkal mérgesebben pusztított, mint a' külvárosokban. Boroszlóban naponként száz

*) La gri p p e: magyarositva rendkívüli ragaszkodás valamihez, szerfeletti hajlandóság valamihez, közbálványozása valaminek. l. Lex. ...

embert ölt meg a' betegség. Bőjtelőhővében kezdődött 's szinte fél esztendeig hatalmaskodott. Mindszenthavában Ámérikába ment által. 1767-ben egész Spanyolországot megkinozta; 1775ben pedig ismét elterjedt egész Európában. Emberek és állatok különbség nélkül meglepettek általa. Akkor adták neki csak nem köz megegyezéssel az influenza nevet, ezen olasz kifejezés alatt értvén a' levegőnek vagy más elemeknek azon veszélyes hatását, melylyel gyaníthatólag azok az emberi testre, sőt az állatokra is befolytak. A' ragadvány Olaszországban ütött-ki. 1780ban Francia- és Angolországokat kereste-meg. Bolygó, Lidércz, Csapodár'sa't. (follette, coquette) nevezeteit ekkor kapta Franciaországban. 1782ben Orosz-, Svéd- és Németországokban uralkodott ismét az influenza, Egy nevezetes tünnemény vala ezen időben, hogy Boldogasszony hava 27kén estve a' hővmérő, mely a' o pont alatt a' 35 foknál (?) állott, egyszerre a' fagypontra feljül három foknyira szökkent. Ez egy napon négy ezer ember esett Sz. Pétervárbán ezen betegségbe. A' németek villámsebes-náthahurutnak (Blitz-katarrh) nevezték, ezen elnevezés által annak hirtelen véletlen szokott megjelenését kívánván kifejezni. A' parton fekvő angol és hollandi hajós-sereg mátrozai egyszerre lepettek-meg ezen nyavalya által. Ezen idő tájatt ütött-ki egy kemény égiháboru után a' ragadvány Sinigagliában Olaszországban; innen Romagna, Umbria, Latium, Toscana vidékeire 's a' pápa státusaira is kiterjeszkedett. Majd Velenczén által, ismét a' száraz földre tért vissza, meglátogatván itt Páviát, Veronát, Bresciát, és a' mailándi környéket. 1799ben Oroszországban találjuk szerte szét csatangolva, különösen Kazán, Moszkau, Sz. Pétervár és Kronstadt váro-

sokban dühöngve. A' tizenkilencedik században 1800ban déli Franciaországban mutatta magát a' ragadvány. 1802ben és 1805ben Olasz- és Franciaországban, 1813ban Franciaországban, 1817ben Francia- és Angolországokban; 1831ben Orosz- 's Németországnak egy nagy részében, 1833ban Angliában 's a' német földnek sok tartományában. Ezen folyó évben alig ha meg nem kerülí ismét egész Európát.

Ha már ezen korszerinti átnézeteket öszvevetjük, azon meggyőződésre vezérelnek bennünket, hogy ezen járvány majd mindég akkor áll elő, ha a' kemény hideget hirtelen lanyha nedves időjárás váltja-fel. Rendszerént Sz. András, Karácson, és Boldogasszony havaiban szokott előállani, 's ha olykor nyáron át is kiütött, megjelenését mindég rendkívüli hideg előzte-meg, mely után nyirok 's vizenyős ködök uralkodtak. Számos és nagy vándorlásaiban csak egyszer u. m. 1831ben ütött öszve az epemirigygyel (cholera), mi szerént kétséget sem szenved az, hogy ezen öszve találkozás csak történetes volt, 's ezen öszve találkozás megújulásától jövendőre nincs okunk tartani.

N. —

SEPRÜS FÉRFIAK.

(tiszteleti cím.)

Medinában 40 emberek (többnyire feketék) csupán azon munkával foglalatosok, hogy a' nagy próféta temető helyét szüntelen seperjék, tisztítsák, takarítsák. — Az ilyenek neveztetnek seprüs férfiaknak (az ő nyelveken: Ferrasch), és ezen hivatal az islamismus vallóinál oly nagy tisz-

teletben van, hogy a' szultán sokszor tiszteletbeli seprüseket is nevez-ki: — egy oly méltóság, mely rendszerént csak a' legnagyobb kedvenczeknek szokott adatni.

AZ M BETÜ A' BONAPÁRTÉ ÉLETÉBEN.

A' Bonapárté életében az M betü igen nagy és szembetünő szerepet játszott. Az ő hat marsaljainak, és (a' mennyiben tudva lehet) 26 osztály generáljainak nevei M betün kezdődtek, u. m.: Murat, Moncey, Massena, Mortier, Macdonald, Marmont. — Továbbá: Miollis, Montbrun, Mouton, Morlot, Merle, Mermet, Musnier, Mathieu, Marchand, Milhaud, Maison, Merlin, Morand, Menou, Margaron, Maiher, Molitor, Meunier, Morin, Mancune, Marcognet, Marulez, Maroseausin, Menard, Monnet. — Az ő első ütközete volt Montenotténál, az utolsó Mont St Jeannál; — ezen kívül nyertes volt a' következő ütközetekben: Millesimo- Mondovi- Marengo- Moszkau- Montmirail- és Monteraunál. — Majland volt az első, Moszkau az utolsó ellenséges város, melyekbe triumfálva bément; — Madridba is győzedelmesen ment, hanem Madrid és Moszkau néki veszedelmet szereztek. — Szent Héliában vele Montholon, és első kamarás udvarnokja Marchand voltak. Legelébb Murat, azután Marmont hasonlottak-meg tőle. Egyiptom Menou által veszett-el; — a' pápa Miollis által fogattatott-el. — Moreau egy ideig az ő vetelkedő társa volt; azután ellene összeveszküvést forralt. — A' ministerei között hárman így nevezettek: Maret, Montalivet, és Mollien; — első kamarás ura volt: Montesquieu. — Malmaison az ő utolsó lakhelye Franciaországban.